

РЕЦЕНЗІЇ

І. Л. Бородін,
доктор юридичних наук, професор

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ОСОБИ В ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ

Вивчення історії розвитку правової культури показує, що її розуміння почало формуватись ще у світогляді древніх єгиптян та греків у 18 ст. до н.е.: погляди на мораль і право як на одне ціле були пов'язані з міфологією, з богами, що, на думку древніх, освячували будь-які дії.

Значний внесок у формування правової культури зробили Сократ, Платон та Арістотель – мислителі «золотого віку» афінської демократії. Головним орієнтиром культури для Сократа був людський розум. Платон, Арістотель також виробляли – кожний свій ідеал людини, вони надали своїм ідеям практичного втілення: Платон заснував «Академію», Арістотель – «Лікей».

Отже, Древня Греція, її еллінський період європейської історії були відправною точкою в подоланні міфічної, племінної свідомості й розгортанні ціннісного відношення до світу нової людини – людини культурної або моральної. Звідси починається зародження й розвиток правової культури.

Вирішальними етапами в подальшому розвитку правової культури є формування римського права, виникнення й поширення християнства, перегляд правових норм в епоху Просвітництва, морально-правова концепція Ж.-Ж. Руссо, вироблення І. Кантом поняття морального закону.

Аналіз розвитку української правосвідомості дозволяє дійти до таких висновків:

а) упродовж тих історичних періодів, коли існувала самостійна держава (Київська Русь, козащина, доба Центральної Ради), правова культура українського народу мала досить сформовану структуру й високий рівень розвитку;

б) українська правова культура в наведені періоди відзначалася природним демократизмом, гуманністю й лібералізмом;

в) усвідомлення національних традицій права дозволяє на історичному фундаменті української культури відбудувати правове виховання, формувати правові пріоритети, правосвідомість.

Таким чином, в Україні існує власний фундамент для формування правової культури всього суспільства і окремо кожного громадянина. Але відсутність в сучасній Україні середнього класу, як основи громадянського суспільства, гальмує процес побудови правової держави і культури громадян безумовно.

Важливо зазначити, що право і правова культура є взаємопов'язаними, взаємодіючими між собою, і навіть взаємозалежними категоріями. Це зумовлено тим, що право є елементом культури суспільства, його соціальною цінністю. Право відноситься до елементів духовної культури. Саме ним зумовлене поняття правової культури. Вона зорієнтована державою і суспільством на формування і розвиток політико-правової свідомості людей, а отже і їх поведінки у правовій сфері. Такий вплив, як правило, здійснюється шляхом:

а) закріплення правових поглядів і духовних цінностей громадян у законах та інших нормативних актах;

б) розвитку і трансформації правової ідеології, введення до правової свідомості особи, соціальних груп, суспільства в цілому нових поглядів і цінностей, характерних для обновлюваної системи права.

Правову культуру громадян можна умовно назвати «другою природою», - відзначає академік РАН В. С. Нерсисянц. Але ця «друга природа» не механічна добудова до основної «першої природи», а культурна трансформація і культивування всієї природи окремих людей і народів.

Правова культура окремої особи є невід'ємним елементом загальної культури суспільства і у своєму діалектичному розвитку тісно взаємодіє з іншими видами культури – політичною, моральною,

етичною, естетичною, екологічною тощо, які також виконують функцію соціоправової орієнтації людей у конкретному суспільстві. За своєю природою правова культура людини найбільше взаємопов'язана з моральною. Адже повага до права як сутність правової культури є моральною категорією.

У сучасних умовах в українському суспільстві ми спостерігаємо наростання гуманістичного змісту права. Мораль знаходить своє відображення у праві, а право стає об'єктивною мораллю. У зв'язку з цим можна простежити зв'язок змістовної культури нормативно-правових актів з політичною культурою.

Але треба зазначити, що правова культура повністю не збігається з жодним іншим видом культури, утворюючи своєрідне, унікальне сполучення як матеріальних, так і ідеальних духовних компонентів. Тому вона має свої, притаманні лише їй специфічні властивості, що відрізняють її від інших форм культури завдяки її безпосередньому зв'язку з державою, законодавством, політикою. Це й робить правову культуру одним із головних факторів життя не тільки держави, суспільства, а і окремого громадянина.

Особливе місце правової культури в загальній системі культури зумовлене саме роллю права як соціального явища, здатного ввести в суспільне життя єдиний загальний порядок. Особливістю правової культури є її реалізація у специфічних правових цінностях, нормах поведінки громадян.

Правова культура громадян складається з таких найбільших правових утворень:

- а) системи правових норм – правил поведінки, що зовні відображені у системі нормативних правових актів, та актів індивідуального регулювання, що їх конкретизують;
- в) суспільних відносин, урегульованих за допомогою правових норм, які складаються з юридичних прав та обов'язків громадян;
- г) сукупності суб'єктів права (фізичних осіб, включаючи посадових осіб);
- д) правосвідомості громадян – системи духовного відображення правової дійсності;
- є) режиму законності і правопорядку.

Таким чином, правову культуру громадян можна визначити як систему правових цінностей, що відповідають рівню досягнень у праві та відображають у правовій формі стан свободи особи і соціальної справедливості, інші найважливіші соціальні цінності у діалектичному впливі на якісний стан і спосіб правового життя особи й суспільства, в якому найвищою цінністю є реалізація прав і свобод людини та їх захист.

Європеїзація українського права повинна здійснюватись через адаптацію його основоположних критеріїв – предмету, методу правового регулювання, правового режиму, принципів до європейських цінностей і стандартів. У такому разі ми можемо стверджувати, що забезпечення культурних прав громадян, визначених Конституцією України і підтверджених іншими нормативними актами та галузями права, може бути найбільш результативним.

Крім того, громадянське суспільство неможливе без належної культури більшості його членів. Правомірна поведінка особи, як прояв і форма буття її правової культури, формується на основі ціннісного ставлення до права як форми свободи і справедливості для формально рівних, тобто рівноправних осіб.

Отже, розвинуті громадянські почуття – основа і зміст розуміння принципу формальної рівності, тобто усвідомлення соціальної цінності самого права, усвідомлення того, що рівність, справедливість і свобода реально можливі лише у правовій формі. Звідси можна зробити висновок, що справжнє громадянське суспільство – це суспільство правової держави, суспільство осіб із високою правовою культурою.

Основою правової культури всього суспільства і кожного окремого громадянина є конституційні відносини між особою та державними органами. Мається на увазі чітка і неухильна реалізація положень Конституції України, реальність проголошених у ній прав і свобод людини: права обирати

та бути обраним до органів державної влади, права на свободу слова, зборів тощо. Діяльність державних органів та їх посадових осіб повинна здійснюватись за загальноправовим принципом: «дозволено лише те, що прямо передбачено законом».

Важливим елементом правової культури особи є відчуття власної захищеності за допомогою правових засобів від потенційного свавілля носіїв державної влади. Серед цих правових засобів: право на звернення до суду за захистом своїх прав, гарантоване ст. 55 Конституції України; право громадянина бути суб'єктом Конституційного подання до Конституційного Суду України з приводу офіційного тлумачення Конституції та законів України; діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

У запропонованій Ю. Л. Юринець монографії* проблематика адаптації вітчизняного законодавства до правових систем країн Західної Європи розглядається як необхідна умова забезпечення прав та свобод людини і громадянина, які об'єднані таким критерієм, як «культурні права». Авторка стверджує, що такий вибір носить об'єктивний характер і, очевидно, з таким ствердженням можна погодитись. Вона зазначає, що важливими і досі не вирішеними в достатній мірі є наступні питання:

- а) доступу громадян України до культурної спадщини;
- б) виховання різних верств населення в дусі поваги до пам'яток культури України;
- в) створення за європейськими стандартами правового режиму діяльності установ культури в Україні.

Архітектоніка монографії, яка обумовлена її планом, дає можливість у логічній послідовності, в повній мірі розглянути питання, пов'язані з забезпеченням культурних прав громадян України. Роздуми і висновки Ю. Л. Юринець мають пізнавальний характер, представляють науковий інтерес і можуть стати поштовхом для подальших наукових дискусій у даному напрямку.

---

* Юринець Ю. Л. Європеїзація українського права у сфері забезпечення культурних прав громадян: адміністративно-правовий вимір: монографія / Ю. Л. Юринець. – Ужгород: Вид-во ФОП Сабов А. М., 2016. – 460 с.